

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

Maxsus son.

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor SAIDOV
Dilshod KENJAYEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Yorqinjon ODILOV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Baxtiyor DANIYAROV
Abdurahim NOSIROV
Tolib ENAZAROV
To'liqin SAYDALIYEV
Ravshan JOMONOV
Zulxumor MIRZAYEVA
Qo'choqbo YO'LDOSHEV
Tajixon SABITOVA
Salima JUMAYEVA
Nilufar NAMOZOVA
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinbosari)

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Yuliyana MUSURMANOVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyoti@mail.uz
web-sayt: www.tilvaadabiyoti.uz

Jurnalidan ko'chirilgan maqolalar "Til va adabiyot" ta'limi dan olinadi, deb izohlanishi shart.

Jurnalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat ma'nosini nazariy ravvoflik kelmaydigan fikr-mulohazalari hisoblanishi mumkin.

Tahririyatga kelgan og'ayimlar taqdir qilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

Biomassazh. 2022.25.06. da topshirildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi 60x84/8. Sharti bosma tabaqi 8.0. shkalasi-gammatasi. 10, 11 kepl. »ECO TEXTILE PRODUCT» MCHU bosma-xonalarida chop etildi. Manzil: Toshkent sh. Mirobod tum., Matbuotchilar ko'chasi 32-uy. Bayramta ... Adali 200 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

jurnali

ISSN 2615-9219

1991-yildan chiqqa boshlagan

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРЫ
LANGUAGE AND LITERATURE

TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

MUNDARIJA

G'afurjon Muxamedov. Toshkent viloyat chirchiq davlat pedagogika instituti - 5 yoshda	2
DOLZARB MASALA	
Rayxon Rasulova. Og'zaki va yozma nutq - komilik belgisi	
ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR	
Feruza Murodova. Maktab adabiyot darslarida hikoya janri o'qitish texnologiyasi	7
Sarvinov Berdiyeva. O'quvchilarda matn bilan ishlash va tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirishning pedagogik-psixologik omillari	8
Ruxsora Murodova. ona tili ta'limida nostonant testlardan foydalanish usullari	11
Tojixon Sabitova. Maqolalar badiyatiga doir	12
Sirdaryoxon O'tanova. Adabiy qahramonlar ruhiyati va tasvir muhsarakligi	14
TAHLIL	
Mohizhar No'monova. Hamid Olimjon lirikasida epitetning semantik-stilistik xususiyatlari	16
Gulmira Komilova. Tilshunoslikda lingvokulturologiya	18
Nilufar Aqulova. O'tkir Hoshimov ijodida obraz yaratish mahorati	20
Umid Sheralova. Taqqaslashirilgan adabiyot ta'limida binar metodik usul	22
O'tkir Islomov, Gulzoda Bekmuratova. Madaniy nutq - behabo ma'naviy boylik	22
Adiba Davlatova. So'zning asl ma'nosini - shoirning asl dardi	24
Nodira Xoligova, Humoyun Umaraliyev. Komil inson masalasi - jamiyat masalasi	28
Iroda Xoligova. Hamza Hakimzoda niyozining dramalarida monologik nutqning o'rni	30
Nizomiddin Bozorov, Ulug'ov Chorfiyeva. Dramatik asarlarda makon, zamon va badiiy tilning komparativ qirralari	32
Bahorov Eshmanova. Ingliz va o'zbek maqollarning kognitiv-qiyosiy tahlili	34
Ziyoda Usmonova. Ta'lim tizimiga oid kutuzatish, tahlillar va takliflar	36
Gulshodaxon Tojiboyeva. Abdulla Qodiriy va zamondoshlari ijodiga ayollar obrazining muhsarakat jihatlari	38
Emina Achilova. O'tkir Hoshimovning "urushning so'ngi qurboni" hikoyasida psixologik tasvir	40
Musajjan Tadjibayev. Germaniyatda psixologik talqin muammasi	42
TADQIQOT	
Hoshimjon Quchqorov. Tarjimon, tarjima va matn	44
Nafisa Rahmanova. Nizomiy va Navoiyning ota-o'g'il munosabatlari haqidagi qarashlari	46
Laylo Xasanova. Navoiy lirikasida obrazni ifoda etishda ritm va mazmun uyg'unligi	49
Arofotov Muydinova. O'zbek milliy uyg'unlash adabiyoti vakillari ijodida muvashshah san'ati	51
Mohilul Mavlonova. "Farhod va Shirin" dostonida shopur obrazini talqini	53
Nizomiddin Bozorov, Mohira Hayitova. Samimiyatning teran badiiy ifodasi	55
Ra'no Xayrullayeva. O'quvchilar nutq madaniyatini takomillashtirish, nutqini o'stirish yo'llari va vazifalari	58
Nafisa Muratova. Maktabda tarixiy so'zlar mavzusini o'qitishning o'ziga xos usullari	60
Abdushukur Shofqorov. "O'zbek tilining to'zli lug'ati"da dialektal so'zlar	63
Rahmatilla Norbekov. Mung'lik qalbar kuchisi	65
KICHIK TADQIQOT	
Qodirjon Mo'yidinov. Sud nutqi lekksikasida o'zlashtirish so'zlar	67
Shahnoza Azimjonova. Akademik Naim Karimovning ijodkor portretini tarixiy jarayon zaminida o'rganish mahorati	69
Xosiyat Abdugahhorova. Mustaqil so'z turkumlarida antisemik munosabatlarning ifodalaniishi	70
Dildora Yorbulova. Hamza hakimzoda niyozining ashularida xotin-qizlar mavzusi	72
Aziza Avezova. Alisher Navoiy "turkiylar choseri" mi	73
Nodira Xoligova. Millat va jamiyatning badiiy in'ikosi	76
Hikmat Hikmatov. Adabiyot darsida yangi - xamsa" metodidan foydalanish usullari	78
Humoyun Umaraliyev. Hamza Hakimzoda Niyozining she'riyatida er va bilim talqini	80

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining

Filologiya va Pedagogika fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashridir.

diy asar tili alohida tadqiqotlar predmeti bo'la olar ekan, buning uchun quyidagilarni asos qilib keltirish mumkin:

1. Badiiy asar yaratilishi jarayoni individual ijod bilan bogʻliq, yaʼni u ijodkor talanti, shaxsiy gʻobiliyati, uning ijodiy gʻoyasi va badiiy tafakkurining hamda badiiy asar yaratilayotgan makon va zamoni mevasi. Badiiy asar alohida inson ijodiy faoliyatining oʻsha davrdagi faoliyatining mavzisi sifatida hali umumxalq tili, adabiy tili dorisragʻa kirmaydigan soʻz va soʻz maʼnosi orqali gʻoyalarni ham qamrab oladi. Bu hol badiiy asar arxitektonekisasi ijodiylikning end muhim mezoni sifatida belgilanishi lozim.

2. Yangi davr badiiy adabiyoti insoniyat jamiyatining ko'zgusi sifatida o'zining funksional doirasini tubdan o'zgartirgan. Uning avvalgi faqatgina bir davr, zamondagi san'at namunasi sifatidagi funksiyasi badiiy adabiyot funksiyalaridan biriga aylanib qolgan, xolos. Yangi davr badiiy adabiyotida keng qamrovli badiiy vaqt mezonlari uning ilmiy-pragmatik uslubli bilan bog'liq holdagi rakurslari paydo bo'lishi uning jamiyat, ilm-fan va umuman mavjudlik funksiyalari darajasini g'oyat darajada o'zgartirib yubordi. Xususan, "Sarguzastnomha", "Sayohatnoma" asarlari geografiya, okeanologiya, zoologiya, botanika, biologiya bilan bog'liq kashfiyotlarni o'zida mujassam qilgani holda nafaqat bu boradagi ma'lum ilmiy g'oyalarni, nazariyalarni, balki hali ilimga nomulom bo'lgan ko'plab gipotezalarini ham tarixan diaxron munosabatlarda ijtimoiy arenaga olib chiqdi. Bu borada yana kosmonavtika, fizika, kimyo, jamiyatsunoslik, maishiy, harbiy mavzudagi romanlarida ilgari surilgan g'oya va fikrlarni inobatga olsak, badiiy asarda aks etgan badiiy vaqt va badiiy tilning ijtimoiy oqarqoqiyatidagi o'lni va roli naqadar ulkan ekanligi ma'lum bo'lib qoladi. Qolaversa, hozirgi davrda jamiyatsunoslikka oid juda ko'p hodisalar ham badiiy asarda o'z aksini topmolda.

3. Umumxalq tili biror millat, xalq nomi yoki saviyasi bilan bog'liq. O'sha xalqning mentaliteti, ilmiylik saviyasi, jahonda tutgan o'rni umumxalq tilining ichki va tashqi darajasi bilan bog'liq. Badiiy til milliy qobiqlardan xoli hoda-sifatida badiiy asarning umuminsoniyat mulki ekanligi bilan asoslanadi. Binobarin, badiiy adabiyot umuminsoniy qadriyatlardan bir sifatida baholalanadi. Navoiy, Shekspir, Dante, Pushkin, Servantes kabilarning dohiyona asarlari zamon va makon yoki milliy qobiqlarni tan olmaydi. Badiiy asar umuminsoniy qadriyatga aylangan ekan, unda ilgari surilgan g'oyalar, kashfiyotlar butun insoniyat mulki bo'lib qolar ekan, badiiy til ham bir xalq tili yoki tarixi bilan chegaralanib qolmasligi kerak. Ular insoniyat tarixining deyarli barcha vaqtlariga va jamiyatning barcha qobiqlariga tegishli. Badiiy asarning biror xalq tilida, milliy tilda yaratilishi uning tashqi qobici'ni belgilaydi, xolos.

Bu kabi asoslarga muvofiq "badiiy adabiyot in'ikosida zamon va badiiy til muammosi" degan hodisani alohida fan tarmog'i sifatida o'rganish zarurati tug'ildi. Shunga muvofiq uning o'ziga xos o'rganish ob'yekti, predmeti va maqsad-vazifalarini belgilash ham kun tartibidagi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Har bir xalqning milliy mentaliteti uning madaniyati, madaniy saviyasi, aniqrog'i, "o'zligining" saviyasi bilan bog'liq. Badiiy adabiyot madaniyatning bir ko'rinishi

sifatida uning namoyon bo'lish usullaridan biri va, binobarin, eng muhim usuldir. Har qanday badiiy asar umuminsoniy madaniyat mulki bo'lishi bilan bir qatorda u millatlar orasidagi madaniy, etnografik, diniy va boshqa xususiy belgilarini bir millatdan ikkinchi millatga o'zlashtirilishida eng muhim vosita hamdirdi, bu o'rinda asarda aks etgan diaxron yoki sinxron vaqt oralig'ida gi voqea-hodisalar uning mavjudlik belgisi hisoblanadi. Zero, har bir millat va har bir insonning madaniy saviyasi uning tilida namoyon bo'ladi.

Badiiy asar lingvopoetikasi, ya'ni unda aks etgan yo'tana-hodisalar va vaqt va makoni, ularning tarqalishi, voqeani lingvistik elementlar bilan ta'minlashga bog'liq ilmiy xususiyatlari demakdir. Unga muvofiq yuqoridagi gipotezalar badiiy vaqt va badiiy asar tilining mutanosiblik qirralarini o'rganishning xususiyatlari aniqlab olingani dan so'ng ma'lum bo'ladi, mavzu, real vaqt, badiiy vaqt, so'z shakli va uning g'oyasi asarda ma'lum bir shakl (so'z shakli) yoki so'zning tovush tarkibi, grammatika va leksik-semantik holati)ning ham original ifodasi qilinishini talab qiladi. Ishtifo qilingan til shakllari milliy yoki individual til resurslari imkoniyatida votadi.

Badiiy tilning tavsiya qilingan mezonlari asosida tadqiq qilinishi uning barcha xususiyatlarini qamrab oladi. Tilning tavsiyirifoda vositalari asarda o'ziga xos shaklga qo'llanishi ijodkorning individual uslubi hisoblanadi. G'oya til shakllida bo'ladi. O'quvchi bu tilni qanday qamrab oladi? Yoki qanday tushunadi? Tushunilishi davomida badiiy asar san'at namunas sifatida o'quvchida kerakli emosional his-tuyg'u yoki psixofiziologik holat uyg'ota oladimi – yo'qmi? Shu holatni yashash uchun ijodkor qanday mavzu, g'oya, shaklni tanlashi va ularga muvofiq qanday til resurslaridan foydalanishi kerak? Asar arxitektonikasi qanday tuzilganida badiiy g'oyaning ichkiligi muvaffaqiyatli bo'ladi? Xuddi shu holatlar so'ziz badiiy asarning muvaffaqiyatli zamirida yotadi.

Badily asar – individual ijod mevasi. Binobarin, ijodkor o'z lug'aviy boyligi doirasida asar arxitektonikasini tuzadi, asar tilini bezash, shakllantirish uchun yangi lingvopoetik vositalar yaratish mobaynida original badily-tasviriy vositalarga murojaat qiladi, tilning lug'aviy imkoniatlarini kengaytiradi.

Asarda soʻzlarning adabiy shaklini istisnoli buzib koʻrsatish jodgorka muallif yoki qahramonning individual xalq manzaralari, psixologik kechimalari mundarijasini ochib berishga xizmat qiladi. Xususan, Angliya modernizm adabiyoti otasi J. Joyning "Ulyss" romanida bir inson taqdiri jamiyat taqdiriga aylanar ekan, uning bir kunlik taqdiri uzib olingan holda koʻrsatiladi. Binobir, qahramonlar monologi bayon qilinlar ekan, soʻz, frazalar uzib qoʻyiladi, gaplar tumtaroq, yarimta-yurimta shakllarda beriladi, ayrim bandlar faqat nuqtalar bilan berilgan. Bundan maqsad qahramon ongida yuz berayotgan psixologik jarayonlarning aniq fotokopiyasini taʼminlashdan iborat edi.

Hayot hamisha ko'p qirrali. Bir xil muhitda har kim nisbatan har xil yashashi, biri ikkinchisiga o'xshamas tajriba, his-tuyg'u orttirib borishi tabiiy. Yozuvchi yaratadigan tasvirlarda yuqoridagi omillar bilan birgalikda ana shu xususiy hayot tajribalari, dunyoqarash, voqe-likka munosabat, simpativa-antipativa, ideal, etik-este-